

Лудвиг Витгенштајн

Плава књига
Браон књига

Превео
МИЛАН МИЛЕТИЋ

БУКФАЛ

Изворник
Ludwig Wittgenstein
The Blue Book
The Brown Book

Напомене у дну страна потичу од преводиоца

Ознаке ||, // и :: потичу од аутора

© Copyright 2026 Букефал

Плава књига

| (Ts-309,1)¹ Шта је значење речи? Позабавимо се овим питањем, истражујући прво шта је објашњење значења речи; како објашњење речи изгледа? Начин на који нам ово питање помаже аналоган је начину на који нам питање „како меримо дужину?“ помаже да разумемо питање „шта је дужина?“.

Питања као што су: „Шта је дужина?“, „Шта је значење?“, „Шта је број један?“ и тако даље, производе у нама ментални грч. Осећамо да ни на шта нисмо у стању да укажемо као одговор на њих, а ипак би требало да на нешто укажемо. (Суочени смо с једним од великих извора философске збуњености: покушавамо да пронађемо суштину суштаствености.)

Првобитно питање: „Шта је објашњење значења?“ има две предности. Ви, у извесном смислу, питање „шта је значење?“ , спуштате на земљу. Јер, нема сумње, да бисте разу-

¹ Сигла Ts (или TS), у контексту Витгенштајнових дела, јесте скраћеница за *typescript* (текст откуцан на писаћој машини). Како би се лакше сналазили у његовој огромној заоставштини, коју чини на хиљаде страница белешки, истраживачи његовог дела усвојили су стандардизовани систем означавања: Ms (Manuscript) – рукописи писани руком (свеске, дневници); Ts (Typescript) – текстови које је Витгенштајн (или неко по његовом налогу) откуцао на машини. Често су то биле прерађене верзије његових руком писаних белешки. Конкретно, ознака Ts, коју видимо у тексту, уз себе има бројчани део који се односи на каталожки број унутар целокупне његове заоставштине (Nachlass).

мели значење речи „значење“, морали бисте да разумете и значење израза „објашњење значења“. Грубо речено: „Испитајмо шта је објашњење значења, јер шта год оно да објашњава, то ће бити значење.“ Проучавање склопа израза „објашњење значења“ подучиће вас нешто о склопу речи „значење“ и поштедеће вас искушења да око себе тражите нешто што бисте могли да назовете „значењем“.

Оно што се уобичајено назива „објашњењима значења“ (Ts-309,2) речи“ може, веома грубо, да се подели на вербалне и остензивне дефиниције. Касније ће се видети у каквом смислу је ова подела тек груба и привремена (а то да јесте, важна је тачка). Вербална дефиниција, будући да нас с једног вербалног израза одводи на други, у извесном смислу нас не води даље. Код остензивне дефиниције, међутим, изгледа да правимо много стварнији корак у правцу сазнавања значења.

Потешкоћа која нас погађа јесте то што за многе речи у нашем језику изгледа да не постоје остензивне дефиниције; на пример за речи као што су „један“, „број“, „не“, и тако даље.

Питање: Мора ли сама остензивна дефиниција да буде разумљива? – Зар остензивна дефиниција не може да буде погрешно схваћена?

Ако дефиниција објашњава значење речи, свакако не може да буде од суштинске важности да ли је ту реч требало да чујете раније. Задатак остензивне дефиниције јесте да јој *јодари* значење. Објаснимо онда реч „tove“, показујући на оловку и говорећи „ово је tove“. (Уместо „ово је tove“ могао сам овде да кажем „ово се зове 'tove““. Ово истичем како бих једном заувек отклонио идеју о томе да речи остензивне дефиниције исказују нешто дефинисано; збрку између реченице „ово је црвено“, којом се нечему приписује црвена боја, и ове остензивне дефиниције „ово се зове 'црвено““.) Дакле, остензивна дефиниција „ово је tove“ може да се тумачи на све могуће начине. Навешћу неколико таквих тумачења, користећи енглеске речи с установљеном упо-

требом. Дефиниција, дакле, може да се тумачи тако да значи: – | (Ts-309,3)

„Ово је оловка“,

„Ово је округло“,

„Ово је дрво“,

„Ово је један“,

„Ово је тврдо“, и тако даље.

Неко би могао да овом аргуменуу приговори то да сва ова тумачења претпостављају други вербални језик. И овај приговор значајан је ако под „тумачењем“ мислимо само на „превод на вербални језик“. – Дозволите ми да наведем неколико наговештаја који би ово могли да разјасне. Запитајмо се шта је наш критеријум кад кажемо да је неко протумачио остензивну дефиницију на извешан начин. Претпоставимо да Енглезу наведем остензивну дефиницију: „Ово је оно што Немци називају 'Buch'“. Тад ће му, у огромној већини случајева, свакако пасти на памет енглеска реч „book“. Можемо да кажемо да је он „Buch“ протумачио тако да значи „book“. Случај ће бити другачији ако, на пример, укажемо на ствар коју никад раније није видео и кажемо: „Ово је бенџо“. Могуће је да ће му тад пасти на памет реч „гитара“, можда не никаква реч него слика сличног инструмента, можда апсолутно ништа. Претпоставимо онда да му издам налог: „Сад одабери бенџо између ових предмета“. Ако одабере оно што ми називамо „бенџо“, могли бисмо да кажемо „речи 'бенџо' подарио је исправно тумачење“; ако одабере некакав други инструмент: – „'бенџо' је протумачио тако да значи 'жичани инструмент'“.

Кажемо „речи 'бенџо' подарио је ово или оно тумачење“, | (Ts-309,4) и склони смо томе да, поред чина одабирања, претпоставимо постојање извесног чина тумачења.

Наш проблем истоветан је следећем: – Ако неком издам налог: „Донеси ми црвени цвет с оне ливаде“, како ће он знати какав цвет да донесе, кад сам му пренео само *реч*?

Одговор на који би прво могло да се укаже јесте то да је он пошао да потражи црвени цвет, носећи црвену слику

у свом уму, упоређујући је с цветовима, како би испитао који од њих одговара боји те слике. Постоји такав начин потраге и уопште није од суштинске важности да слика коју користимо буде ментална. У ствари, процес може да буде следећи: – Носим табелу која повезује имена и обојене квадратиће. Кад чујем налог: „Донеси ми и тако даље“, превучем прстом преко табеле од речи „црвено“ до одређеног квадратића, и полазим у потрагу за цветом који је исте боје као тај квадратић. Међутим, ово није једини начин потраге, а није ни уобичајен начин. Ми се крећемо, гледамо око себе, прилазимо цвету и убирамо га, без употребљивања с било чим. Како бисте схватили то да процес извршавања налога може да буде такве врсте, размотрите налог: „Замисли црвену мрљу“. У овом случају нисте на искушењу да помислите да сте *пре* извршавања морали да замислите црвену мрљу која би вам послужила као модел за црвену мрљу коју вам је наложено да замислите.

Дакле, могли бисте да упитате: „Да ли ми *ћумачимо* речи пре него што извршимо налог?“. И, у извесним случајевима, открићете да чините нешто што би могло да се назове тумачењем пре извршавања, а у извесним случајевима не. | (Ts-309,5)

Изгледа да постоје *извесни ујтврђени* ментални процеси повезани с функционисањем језика; процеси кроз које језик једино може да функционише. Мислим на процесе разумевања и придавања значења. Знаци нашег језика изгледају мртви без ових менталних процеса; и могло би да се учини то да једина функција знакова јесте то да покрену такве процесе, као и да су то ствари за које би заиста требало да будемо заинтересовани. Тако, ако вас питају шта је однос између имена и ствари коју оно именује, бићете склони томе да одговорите да је тај однос психолошки и, можда, кад то кажете, нарочито мислите на механизам асоцијације. – На искушењу смо да помислимо да се деловање језика састоји из два дела; неорганског дела, руковања знацима, и органског дела, који можемо да назовемо разуме-

вањем тих знакова, придавањем значења, њиховим тумачењем, размишљањем. Ове последње активности изгледа да се одвијају у некаквој чудној врсти медијума, уму; а механизам ума, чију природу, изгледа, не разумемо сасвим, може да произведе дејства која никакав материјални механизам то не би био у стању. Тако на пример, мисао (која је такав ментални процес) може да иде или не иде под руку са стварношћу: у стању сам да мислим о човеку који није присутан; у стању сам да га замислим, да „мислим на њега“ у примедби коју изнесем о њему, чак и ако је он хиљадама миља далеко или је мртав. „Какав необичан механизам“, неко би могао да каже, „мора да је механизам жеље, ако сам у стању да желим оно што се никад неће догодити“.

Постоји један начин да се, макар делимично, избегне окултни изглед процеса мишљења, а то је да се у овим процесима било какав рад маште замени посматрањем стварних | (Ts-309,6) предмета. Тако може да се учини суштинским да, макар у извесним случајевима, кад с разумевањем чујем реч „црвено“, црвена слика треба да ми се налази испред духовног ока. Али због чега не бих замисао о црвеној мрљи заменио гледањем у парче црвеног папира? Визуална слика биће само живља. Лако можете да замислите човека који у џепу носи лист папира на којем су имена боја повезана с обојеним мрљама. Можете да кажете да би било напорно носити такву табелу узорака са собом, и да је механизам асоцијације управо оно што увек користимо уместо ње. Међутим, то је неважно; а у многим случајевима није чак ни тачно. Ако би вам, на пример, било наложено да насликате извесну нијансу плаве, коју називамо „пруско плава“, можда бисте морали да посегнете за табелом која би вас од речи „пруско плава“ водила до узорка боје, која би вам послужила као мустра.

Ми бисмо сасвим лепо, за наше потребе, могли да сваки процес замишљања заменимо процесом гледања у предмет или сликањем, цртањем или моделовањем; а сваки процес изговарања у себи изговарањем наглас или писањем.

Фреге² је исмевао формалистичко схватање математике, наводећи то да формалисти неважну ствар – знак, бркају с важном – значењем. Свакако, човек жели да каже, математика се не бави цртицама на папиру. Фрегова идеја могла би да се изрази овако: математички ставови, да су само скупови цртица, били би мртви и потпуно незанимљиви, док они, очигледно, имају некакву врсту живота. И исто би, разуме се, могло да се каже за било који став: без смисла, или без мисли, став би био сасвим | (Ts-309,7) мртва и тривијална ствар. Надаље, изгледа да је јасно да никакав додатак неорганских знакова није у стању да став учини живим. А закључак који се из тога изводи јесте тај да оно што мора да се придода мртвим знацима да би се направио живи став јесте нешто нематеријално, са својствима другачијим од свих пуких знакова.

Али ако бисмо морали да именујемо било шта што представља живот знака, морали бисмо да кажемо да је то његова *примена*.

Ако је значење знака (грубо речено, оно што је важно код знака) слика саздана у нашем уму, кад видимо или чујемо знак, онда да прво усвојимо метод који смо управо описали – замену ове менталне слике гледањем некакве врсте спољашњег предмета, на пример насликане или моделоване слике. Због чега би у том случају писани знак увећан за ову изведену слику – били живи, ако је сам писани знак био мртав? – У ствари, чим помислите на замену менталне слике, рецимо, насликаном, и чим слика тиме изгуби свој окултни карактер, она престаје да изгледа као да реченици уопште удахњује било какав живот. (У ствари, управо је окултни карактер менталног процеса био оно што вам је било потребни за ваше сврхе.)

Грешка коју смо склони да направимо могла би да се изрази овако: Трагамо за употребом знака, али при том као

² Фридрих Готлоб Фреге (1848–1925), немачки математичар, логичар и филозоф.

да је она предмет који *йосѣјоји найорего* са знаком. (Један од разлога за ову грешку јесте опет то што смо у потрази за „ствари која одговара именици“.)

Знак (реченица) добија свој значај на основу система знакова, из језика којем припада. Грубо речено: разумети реченицу значи разумети језик. | (Ts-309,8)

Као део система језика, може да се каже „реченица има живот“. Али човек је на искушењу да оно што реченици даје живот замисли као нешто што, у окултној сфери, прати реченицу. Али шта год да је прати, за нас би то био само још један знак.

На први поглед изгледа да оно што мишљењу даје његов специфичан карактер јесте то што оно представља низ менталних стања, и изгледа да оно што је необично и тешко разумљиво код мишљења јесу управо процеси који се одвијају у медијуму ума, процеси могући само у том медијуму. Поређење које се овде намеће јесте поређење менталног медијума с протоплазмом ћелије, рецимо, амебе. Опажамо извесне акције амебе, њено узимање хране пружањем кракова, њено дељење на сличне ћелије од којих свака расте и понаша се као првобитна. Кажемо „какве необичне природе мора да је протоплазма да би деловала на такав начин“, и можда додајемо то да ниједан физички механизам не би могао тако да се понаша, и да механизам амебе мора да је од потпуно другачије врсте. На исти начин на искушењу смо да кажемо: „Механизам ума мора да је од сасвим нарочите врсте да би могао да предузима оно што предузима“. Међутим, овде правимо две грешке. Јер оно што нам се учинило необичним у вези с мишљу и мишљењем уопште, није било то што су имали необична дејства која још нисмо били у стању да објаснимо (узрочно). Наш проблем, другим речима, није био научни, него пометња која се осећа као проблем.

Претпоставимо да смо покушали да конструишемо модел ума као резултат психолошких истраживања, модел који би, како бисмо рекли, | (Ts-309,9) објаснио деловање

ума. Овај модел био би део психолошке теорије на начин на који механички модел етра може да буде део теорије електрицитета. (Такав модел је, иначе, увек део *симболике* једне теорије. Његова предност може да буде у томе што се види на први поглед и лако задржава у уму. Речено је да модел, у извесном смислу, „заогрће“ чисту теорију; да су *јола* теорија реченице или једначине. Ово касније мора да се пажљивије испита.)

Могли бисмо да откријемо да би такав модел ума могао да буде веома сложен и замршен да би објаснио менталне активности које се посматрају; и на основу тога могли бисмо да ум назовемо необичном врстом медијума. Међутим, овај аспект ума нас не занима. Проблеми које он може да постави психолошки су проблеми, а метод њиховог решавања је метод природних наука.

Ако се не бавимо узрочним везама, онда активности ума леже отворене пред нама. И кад смо забринуте због природе мишљења, збуњеност коју погрешно тумачимо као збуњеност о природи медијума у ствари је збуњеност изазвана загонетном употребом нашег језика. Ова врста грешке изнова и изнова јавља се у философији, на пример кад смо збуњени природом времена; кад нам време изгледа као чудна ствар. На највећем смо искушењу да мислимо да су овде ствари скривене, нешто што можемо да видимо споља, али у шта не можемо да завиримо. А ипак по среди није ништа слично. Нису нам потребне нове чињенице о времену. Све чињенице које нас се тичу леже отворене пред нама. Али нас збуњује употреба именице „време“. Ако погледамо у | (Ts-309,10) склоп те речи, осетићемо да то што је човек замислио божанство времена не чуди ништа мање него што би било [чудно] замислити божанство негације или дисјункције.

Заваравање је, дакле, говорити о мишљењу као о „менталној активности“. Можемо да кажемо да је мишљење у суштини активност оперисања знацима. Ову активност обавља рука, кад мислимо пишући; уста и гркљан, кад мислимо го-

Садржај

Плава књига	5
Браон књига	103
Напомена о овом издању	247